

Основни признаци в изречението

Публикувано от **Simonsita** на **28.02.2010**

ОСНОВНИ ПРИЗНАЦИ НА ИЗРЕЧЕНИЕТО

1. Главните структурно-граматични признаци на изречението са предикативност (сказуемост), модалност, интонация и граматична оформеност.

Предикативност

2. Предикативността (сказуемостта) е основен и най-главен структурно-граматичен признак на изречението. От логическо гледище тя е основно ядро на мисъл, която отразява действителността в субектно предикативна форма. От психологическо гледище е съчетание на представи в мисловен процес, който има за цел някакво съобщение. От чисто граматично гледище предикативността изразява предикативно отношение, т.е. подчинително отношение между две части на изказа, което възниква във времето и е във връзка с категорията наклонение. Тя се изразява с помощта на субектно-предикативна синтагма. Според В. В. Виноградов, А. П. Смирницки и други езиковеди категорията предикативност се заключава в отношението на изразяваното от изречението съдържание към действителността.

3. Целесъобразно е да се приеме логико-граматичното тълкуване, защото то отразява по-точно и по-правилно формата и съдържанието на категорията предикативност и доближава логическата структура на съждението до граматичната структура на изречението. Изречението по начало служи като средство за образуване, изразяване и съобщаване на мисълта. Каквито и чувства и волеви подбуди да изразяваме чрез него, това винаги става върху основата на едно мисловно съдържание. От граматично гледище това съдържание се изразява с помощта преди всичко на субектно-предикативната синтагма, т.е. чрез синтактичното и логическото свързване и съгласуване на сказуемото с подлога, а след това чрез свързването на останалите части на изречението.

4. Тълкуването на предикативността като отношение на изразяваното от изречението съдържание към действителността е твърде общо и неопределено. То не може да обясни защо изречението съдържа единица мислене и изразява относително завършена мисъл, защо то участва във формирането на мисълта и има ли главни и второстепенни части, защо простото изречение има един предикативен център, а сложното два или повече. Освен това логиците изказват известни възражения против това тълкуване. "Необходимо е обаче да се подчертае, че отношението на мисловното съдържание към действителността не е белег на изречението, а на съждението" - казва А. Бънков. Граматиката не се занимава с проблемите на истината и неистината, с вероятност и възможност, а логиката. Изречението като например. "Река Марица се влива в Черно море" граматически правилно, макар че изразява едно фактически невярно съждение. „Съждението - пише Б. Фогараши - отразява обективните връзки на материалния свят." Само някои буржоазни философи приписват тази функция и на изречението. В същност както има верни и неверни съждения, така има и верни или неверни по съдържание изречения. Граматичната форма на изречението няма пряко отношение към обективната действителност и граматиката не се занимава с проблемата за истината, както се изтъкна вече. Предикативността в изречението е синтактична категория, чрез която се изказва една мисъл. „Тук е неправилно да се говори, че предикативността изразява съотнесеност на съдържанието на изказването с обективната действителност " - пише Г. В. Колшански. Предикативната връзка според същия автор е само условие и средство за изразяването на изречението.

5. Логико-граматичното тълкуване на категорията предикативност (сказуемост) предполага предикативно отношение и предикативна връзка между две части на изречението, т.е. предикативно словосъчетание, предикативна синтагма. Според А. А. Реформатски предикативното отношение е главното отношение в изречението, ядрото на комуникацията. То изразява зависимост между две части (подлог и сказуемо), възникнала във времето и във връзка с наклонението. Изречение е всяко изказване, което съдържа предикативна синтагма. Предикативната синтагма (словосъчетание) съответствува на един мисловен процес, на едно движение на мисълта, при което предметът на мисълта се свързва предикативно със своя признак. От това свързване на две понятия (субект и предикат) се образува мисъл или ядро на мисъл. Например словосъчетанията синьо небе, бели облаци не съдържат предикативна (сказуемна) връзка и не изразяват мисъл, а означават само предмет и неговия признак. Словосъчетанията небето е синьо, облаците са бели са предикативни и изразяват мисъл за предметите небе и облаци. Връзката между предмета и неговия признак тук е предикативна. В природата признаците съществуват сякаш с предметите. Това им състояние се означава с т. нар. атрибутивни словосъчетания (синьо небе, бели облаци). Човешкото съзнание ги преобразува, като ги разлага

9. За да се отрази многообразието на структурно-граматичните форми на изречението, необходимо е да се тълкува по-широко предикативността, да не се свързва тя изключително само с глагола в двусъставното изречение, но и с интонацията, ситуацията, диалогичния характер на речта, контекста, с някои модални и ритмо-мелодични изразни средства на речта. Съществуват много безглаголни изречения, предикативността в които не е изразена по граматичен път, т. е. с определена граматична форма, а по друг начин, или е скрита, имплицитна, напр.: Ужасно мълчание! Страшно. . . (Ив. Вазов). Зора. Събужда се града. / Сиренен вой. / След туй покой / и пустота (Н. Вапцаров). Лош човек, ей (Й. Йовков). Браво бе, момче! (Й. Йовков).

В изреченията Тиха лятна нощ. Дъх на сено (Елин Пелин) е посочен само предметът на мисълта (тиха лятна нощ, дъх на сено), а като негов признак се подразбира признакът битие, съществуване. В много случаи безглаголните изречения са синтактично и психологически неразчленени, т.е. в тях не може да се различават главни и второстепенни изречения. Но все пак в сравнение с двусъставното изречение те са изречения мисли, предикативността на които е имплицитна.

10. Преходните степени между двусъставните и едносъставните изречения са разнообразни и богато нюансирани в синтактично и структурно отношение. Не е необходимо срещу всяко едносъставно изречение да се поставя или открива неговият еквивалент - двусъставно изречение, - но е ясно, че тяхната корелативност е несъмнена, че повечето едносъставни изречения, колкото и да са граматично и психологически неразчленени, се оформяват като пълноценни комуникативни единици на фона на двусъставните изречения или на контекста, ситуацията, интонацията и диалога, напр.:

- Навярно вие и мен сте забравили. Аз съм Надя.
- А, да, да, приятно ми е (Елин Пелин).
- Как, отец Йеротей оставя отключено?
- Не, но моят ключ става на вратата му (Ив. Вазов). - Вчера бях у Шумкови. . .; те готвят годеж.
- Нима?(Ст.Костов).
- Ти няма за добро да си дошъл - викаше Божан...Разбойник! Хайдутин/(Елин Пелин).
- Марш! Вън! Да дойде скоро съдържателят (Елин Пелин).